

Wczesna edukacja medialna w rodzinie. Uwarunkowania rodzicielskich form mediacji korzystania z mediów

ANNA KOŁODZIEJCZYK

Instytut Psychologii, Uniwersytet Jagielloński*

W artykule podjęto problem stosowania przez rodziców nieformalnych działań wychowawczych, zmierzających do formowania właściwych sposobów korzystania z mediów ekranowych. Celem badania było wskazanie uwarunkowań stosowania przez rodziców dzieci młodszych aktywnej i biernej formy mediacji korzystania z mediów. Na podstawie wywiadów z rodzicami 313 dzieci w wieku od 6. miesiąca do 6;6. roku życia stwierdzono, że w badanym okresie wzrasta zakres stosowania mediacji aktywnej. Mediacji biernej sprzyja przekonanie rodziców o potencjale edukacyjnym mediów. Mediacja aktywna stosowana jest częściej przez rodziców posiadających więcej dzieci. Zakres mediacji biernej spada, gdy włączony ekran jest stałym elementem otoczenia dziecka. Obie formy mediacji są stosowane przez rodziców tym częściej, im są oni bardziej świadomi negatywnego wpływu mediów na dzieci.

SŁOWA KLUCZOWE: psychologia, mediacja korzystania z mediów, użytkowanie mediów, małe dziecko, rodzina.

Jednym z ważnych czynników, wpływających współcześnie na formę życia rodzinnego, są media. Stanowią one istotny czynnik skupiający uwagę członków rodziny na wspólnej aktywności (van Evra, 2004). Nowe media dostarczają narzędzi pozwalających na pozostawanie w niemal nieustannym kontakcie, umożliwiając urozmaicenie interakcji członków rodziny poza fizyczne bycie razem, dzięki mediom rodzice i dzieci mogą udzielać sobie informacji zwrotnych i emocjonalnego wsparcia (Clark, 2011). Z drugiej strony, media, stając się dominującym sposobem spędzania czasu,

uniformizują wzajemne kontakty członków rodziny (Winn, 1985), a przez postępującą indywidualizację, sprzyjają tendencjom do wychodzenia z rodziny, pozostawania w fizycznej, ale nie psychicznej obecności (*co-presence*; Ling, 2008). Sposób, w jaki rodzice używają na co dzień mediów, ma szczególne znaczenie dla kształtowania umiejętności korzystania z nich przez dzieci. Aktywna rola rodzica w prowadzeniu dziecka na drodze stawiania się odbiorcą mediów od dziesięcioleci postrzegana była jako kluczowy element obrony przed możliwym negatywnym wpływem mediów (Atkin, Greenberg i Baldwin, 1991; Austin,

Badanie zostało przeprowadzone w ramach tematu *Komunikacyjne aspekty nabywania wiedzy. Wspomaganie rozwoju człowieka w biegu życia*, finansowanego z funduszu DS Instytutu Psychologii Uniwersytetu Jagiellońskiego.

* Adres do korespondencji: Anna Kołodziejczyk, Instytut Psychologii, Uniwersytet Jagielloński, al. Mickiewicza 3, 31-120 Kraków. E-mail: anna.kolodziejczyk@uj.edu.pl

Roberts i Nass, 1999; Valkenburg, Krcmar, Peeters i Marseille, 1999).

Dla opisu podejmowanych przez rodziców prób systematycznego kształtowania sposobów korzystania z mediów przez dzieci zaczęto posługiwać się terminem „mediacja”. Pojęcie to odnosi się do tych zachowań rodziców, które wykraczają poza proste wskazanie reguł używania mediów, lecz obejmują także rozmowy o mediach i ich treści oraz wspólne oglądanie przekazu (Livingstone, 2007; Nathanson, 1999; Valkenburg i in., 1999). Jest to zatem termin szerszy niż np. rodzicielska aktywność monitorująca (*parental monitoring activities*; Kerr i Stattin, 2000), a pokrewny dla strategii monitorowania korzystania z mediów (*media monitoring*; Padilla-Walker, 2006). Termin mediacja używany bywa też w węższym znaczeniu, odnoszonym do dyskusji prowadzonych z rodzicami na temat mediów, z pominięciem elementu ustalania zasad i wspólnego oglądania (np. Austin i in., 1990). Autorzy wyróżniają różne rodzaje mediacji, w tym najczęściej jej formy aktywną i bierną (Barkin, Ip, Richardson, Klinepeter, Finch i in., 2006; Nathanson, 1999; Warren, 2003). Mediacja aktywna może opierać się na podejmowaniu działań restrykcyjnych (*restrictive mediation*), polegających na ustalaniu zasad korzystania z mediów. Może także przybierać formę dyskusji na temat mediów i ich treści, lecz wówczas jest to mediacja instruktywna (*instructive mediation*; Barkin, i in., 2006; Nathanson, 2001; Warren, 2003). Gdy dzieci dorastają, rodzice stopniowo zmieniają reguły korzystania z mediów. Zazwyczaj zasady te dotyczą dwu aspektów: czasu korzystania (długości pojedynczego kontaktu, pory korzystania) oraz treści przekazu (dopuszczonych lub zabronionych treści/kanałów telewizyjnych itp.). Laura Padilla-Walker (2006), podkreślając znaczenie specyficznej motywacji towarzyszącej

mediacji aktywnej, jej restrykcyjną formę nazwała metaforycznie „ochronianiem” (*cocooning*), natomiast formę instruktywną nazwała „uzbrajaniem” (*prearming*). Bierny typ mediacji to natomiast spędzanie przez członków rodziny czasu przed ekranem, czyli wspólne oglądanie (*social coviewing*), któremu nie towarzyszą szersze dyskusje, lecz jedynie wymiana spostrzeżeń czy ocen, a także ekspresja przeżywanych emocji.

Mediacja a edukacja medialna

Proces edukacji medialnej rozumiany jest najczęściej jako wychowanie do umiejętności krytycznego odbioru oraz wykorzystania środków społecznego przekazu w praktyce indywidualnej i społecznej. Wychowywanie medialne to przygotowywanie do krytycznego odbioru przekazów medialnych oraz sprawnego posługiwania się mediami jako narzędziami działalności intelektualnej. Bronisław Siemieniecki (2007), analizując proces edukacji medialnej, podkreślił, że jej celem jest przygotowanie ludzi do odbioru mediów i posługiwania się nimi jako narzędziami intelektualnymi współczesnego człowieka, a także do świadomego i krytycznego odbioru różnego rodzaju komunikatów medialnych. W tym kontekście termin mediacja opisuje całokształt nieformalnych działań edukacyjnych podejmowanych przez rodziców, w celu kształtowania krytycznego i selektywnego korzystania ze środków masowego przekazu przez dzieci. Ze swej istoty, głównie mediacja aktywna stanowi podstawę dla podejmowanych w późniejszym okresie formalnych działań w ramach edukacji medialnej. Stąd poznanie form, zakresu i sposobów stosowanych przez rodziców działań edukacyjnych oraz zakresu wiedzy dziecka o świecie mediów stanowi podstawę, swoisty punkt wyjścia dla planowanych działań edukacji formalnej.

Uwarunkowania stosowania różnych form mediacji korzystania z mediów

Badania nad wykorzystywaniem poszczególnych typów mediacji wykazały, że rodzice częściej stosują różne formy mediacji, niż wybierają tylko jeden. Stwierdzono, że w przypadku dzieci przedszkolnych większość rodziców wybiera formy mediacji aktywnej (Barkin i in., 2006). Rodzice dzieci starszych i dorastających rzadziej ingerują w sposób korzystania z mediów przez dzieci i młodzież (Padilla-Walker, Coyne, Fraser, Dyer i Yorgason, 2012).

Poszukując uwarunkowań stosowania określonych form mediacji stwierdzono, że jej zakres i rodzaj zależy przede wszystkim od właściwości dziecka. Głównym czynnikiem, warunkującym poziom mediacji, okazał się wiek. Rodzice słusznie uważają, że młodsze dzieci wymagają większej ochrony, stąd kontakty dzieci w wieku przedszkolnym z mediami są częściej poddawane kontroli czy to w formie mediacji instruktywnej, czy restrykcyjnej (Barkin i in., 2006; Valkenburg i in., 1999). Badania dotyczące zakresu stosowania aktywnych form mediacji w późnym dzieciństwie pokazały albo stopniowy spadek obu z nich (Gentile, Nathanson, Rasmussen, Reimer i Walsh, 2012), albo tylko mediacji instruktywnej (Barkin i in., 2006). W dotychczas przeprowadzonych badaniach stwierdzano, że zakres wspólnego oglądania w mniejszym stopniu łączy się z wiekiem dzieci. Odnotowywano spadek (Austin, Bolls, Fujioka i Engelberson, 1999) lub wzrost (Dorr, Kovaric i Doubleday, 1990) częstości wspólnego oglądania w rodzinach dzieci szkolnych i dorastających.

Dostrzeżono również związek między rodzajem podejmowanych zachowań mediacyjnych a płcią dziecka. W okresie późnego dzieciństwa rodzice wykazują wyższy poziom zachowań restrykcyjnych w stosunku do córek niż do synów (Niken i Jansz, 2006). Rodzice także częściej oglądają programy

z córkami, zwracając uwagę na treści dotyczące obrazu ciała i zachowań seksualnych, natomiast ściślej nadzorują zakres czasowy korzystania synów z gier komputerowych (Gentile i in., 2012) i programów nasyconych przemocą (Hust, Wong i Chen, 2011; Padilla-Walker i Coyne, 2011). W badaniach rzadziej zwracano uwagę na inne związane z dzieckiem zmienne, istotne dla podejmowanych form mediacji, takie jak styl czy zakres korzystania z mediów. Zakres kontaktów z mediami postrzegany był zarówno jako empiryczny wskaźnik skuteczności podejmowanych form mediacji restrykcyjnej (Gentile i in., 2012), jak i zmienna warunkująca jej częstość (Warren, 2003).

Innymi badanymi czynnikami istotnymi dla podejmowanych formy mediacji były właściwości rodziny. Dzieci mieszkające z obojgiem rodziców doświadczają częściej różnych form aktywności monitorującej. Oczywiście, gdy domem zajmuje się tylko jeden rodzic, ma mniej czasu na nadzorowanie kontaktu dziecka z mediami (Austin i in., 1999; Barkin i in., 2006). Restrykcyjna forma mediacji aktywnej w największym stopniu zależała zatem od dostępności rodziców (Warren, 2003). Szczególnie nieobecność ojca w domu skutkowałą częstszym brakiem zasad korzystania z mediów (Brown, Childer, Bauman i Koch, 1990). Do tej pory nie interesowano się w badaniach nad poziomem mediacji innymi aspektami wielkości rodziny, takimi jak posiadanie rodzeństwa. Wydaje się, że w większych rodzinach, na skutek gromadzenia przez rodziców doświadczeń, a także w związku z koniecznością ustalenia reguł korzystania z mediów dla większej grupy zainteresowanych, można spodziewać się częstszego stosowania aktywnych form mediacji. Jedynie w badaniu Shari Barkin i współpracowników (2006) stwierdzono, że posiadanie rodzeństwa nie ma znaczenia dla żadnej z form mediacji. Jednocześnie Douglas Gentile i współpracownicy (2012) wskazali, że rodziny, w których wychowuje się więcej

dzieci, deklarują częstsze stosowanie różnych form monitorowania korzystania z mediów.

Przyglądając się psychologicznym charakterystykom funkcjonowania rodziny, stwierdzono, że takie jej właściwości jak poziom bliskości wpływają na podejmowanie przez rodziców dzieci w wieku szkolnym aktywnych form mediacji korzystania z mediów (Eastin, Greenberg i Holfshire, 2006; Padilla-Walker i Coyne, 2011). Inne cechy rodziny, takie jak wykształcenie rodziców i ich status społeczno-ekonomiczny, także okazały się mieć znaczenie dla rodzaju i częstości mediacji korzystania z mediów (Nathanson, 2004). Aktywna mediacja była częściej podejmowana przez rodziców z wyższym wykształceniem (Niken i Jansz, 2006; Valkenburg i in., 1999). W badaniu Gentile'a i Walsh (2002) silniejszym predyktorem podejmowania aktywnych form mediacji, niż poziom formalnego wykształcenia, była jednak wiedza o mediach i przekonania rodziców dotyczące możliwych negatywnych skutków kontaktu z mediami. W badaniu Barkin i współpracowników (2006) oraz Rona Warrena (2003) nie wykształcenie, a świadomość negatywnych skutków kontaktu z przemocą ekranową była predyktorem stosowania zarówno aktywnych, jak i biernej formy mediacji.

Warto pamiętać, że także pewne cechy środowiska odbioru miały znaczenie dla podejmowania przez rodziców działań zmierzających do kontroli korzystania z mediów przez dzieci. Dostęp do telewizora we własnym pokoju dziecka ogranicza rodzicom możliwość nadzoru i aktywnego współuczestniczenia w oglądaniu przekazu. Zarówno w badaniach Warrena (2003), jak i zespołu Barkin (2006) wykazano, że w domach, w których występowała większa liczba ekranów, a włączony telewizor towarzyszył wszelkim działaniom domowników, rodzice rzadziej stosowali jakiegokolwiek formy mediacji.

Założenia badawcze

Przedstawione dane pochodzą głównie z badań amerykańskich. W naszej rodzimej literaturze brakuje doniesień na temat stosowanych przez rodziców wobec dzieci sposobów mediacji korzystania z mediów. Przedstawione wcześniej badania mają także wiele innych ograniczeń. Niemal wszystkie dotyczą zachowań rodziców dzieci w wieku szkolnym lub przedszkolnym (Gentile i in., 2012; Nathanson, 2001; Padilla-Walker i in., 2012). Tylko w niektórych przyglądano się działaniom mediacyjnym podejmowanym przez rodziców dzieci dwuletnich i młodszych (Barkin i in., 2006; Barr, Danzinger, Hilliard, Andolina i Ruskis, 2010). Widzami telewizyjnymi stają się obecnie już dzieci mające po 5–6 miesięcy (Zimmerman, Christakis i Meltzoff, 2007), dlatego ważne jest poznanie tego, jak rodzice wspomagają pierwsze kontakty dziecka z mediami.

Także katalog wskazywanych uwarunkowań częstszego lub rzadszego stosowania różnych form mediacji jest, jak dotąd, niepełny. Nie wiadomo, które z czynników, zarówno tych związanych z dzieckiem i jego aktywnością medialną, jak i dotyczących rodziców czy rodziny, mają znaczenie dla stosowania aktywnych i biernej formy mediacji. Weryfikacja uzyskanych dotąd danych niezbędna jest także z powodu szybko zmieniających się warunków. Pojawienie się nowych urządzeń i usprawnień technicznych powoduje, że obecnie dzieci coraz częściej korzystają w domu z wielu ekranów, z których niemal każdy umożliwia dostęp do telewizji, własnych nagrań czy zasobów sieci internetowej. Stwarza to nowe wyzwania dla rodziców wprowadzających w świat mediów swoje dzieci, ale także powoduje konieczność weryfikacji dotychczas zebranych danych na temat sposobów regulowania przez rodziców kontaktów dziecka z mediami.

Na tej podstawie, w prezentowanym badaniu, postawiono dwa główne pytania: (a) Jak często rodzice młodszych dzieci w Polsce podejmują mediację aktywną i bierną? (b) Jakie są uwarunkowania aktywnej i biernej mediacji korzystania z mediów, podejmowanych przez rodziców dzieci we wczesnym i średnim dzieciństwie?

W badaniu uwzględniono cztery grupy potencjalnych uwarunkowań stosowania mediacji aktywnej i biernej. Po pierwsze, są to cechy dziecka. Przyjęto, że jego wiek może mieć znaczenie dla częstości stosowanych przez rodziców działań mediacji aktywnej. Natomiast większy zakres kontaktów dziecka z mediami ekranowymi może utrudniać rodzicom wspólne oglądanie i podejmowanie działań mediacyjnych.

Po drugie, uznano, że częstość stosowania przez rodziców mediacji aktywnej i biernej łączy się z cechami środowiska użytkownika mediów. Zwrócono uwagę na wskazywaną we wcześniejszych badaniach rolę liczby dostępnych urządzeń ekranowych, szczególnie w pokoju dziecka, poza zasięgiem bezpośredniej kontroli rodzicielskiej. Przyjęto ponadto, że poziom ekspozycji na przekaz medialny w rodzinie, przejawiający się towarzyszeniem włączonego ekranu wszelkim aktywnościom rodzinnym, może utrudniać rodzicom podejmowanie działań mediacyjnych.

Po trzecie, częstość aktywnych działań mediacyjnych w dotychczasowych badaniach łączono z wiedzą rodziców. Także w tym studium postanowiono sprawdzić tę zależność. Nie wiemy jednak, czy ważniejszy jest poziom wiedzy ogólnej (związany z wykształceniem), czy specjalistycznej, dotyczącej mediów. Dotychczas koncentrowano się na przekonaniach rodziców o możliwym negatywnym wpływie mediów. Wydaje się jednak, że także przekonanie o potencjale edukacyjnym mediów może mieć znaczenie dla tego, jakie systematyczne działania edukacyjne rodzice podejmują.

Przekonanie o walorach edukacyjnych prezentowanych treści może sprzyjać wycofywaniu się rodziców z aktywnego wprowadzania dzieci do ich odbioru. Rodzice przekonani o wysokiej jakości programu mogą czuć się zwolnieni z jego wyjaśniania i komentowania (Rice, Houston, Truglio i Wright, 1990), a wybierać jedynie towarzyszenie, czyli formę mediacji biernej.

Po czwarte, uwarunkowań częstości stosowania mediacji aktywnej i biernej poszukiwano także w wielkości rodziny. Najczęściej w badaniach wskazywano na znaczenie zamieszkiwania z obojgiem rodziców lub opiekunów, co daje szansę na częstsze spędzanie czasu i podejmowanie rozmów z osobami dorosłymi. Obecność rodzeństwa sprzyja natomiast wymianie informacji. Rodzice wychowujący więcej dzieci mają więcej szans, ale także większą potrzebę, na wypracowanie konsekwentnych zasad korzystania z mediów przez dzieci. Przyjęliśmy, że obie cechy środowiska rodzinnego mogą sprzyjać aktywności mediacyjnej rodziców.

Analizując zebrane dane na temat potencjalnych uwarunkowań częstości stosowania działań mediacyjnych przez rodziców dzieci we wczesnym i średnim dzieciństwie, przyjęto hipotetyczny model zależności pomiędzy częstością stosowania mediacji aktywnej i biernej a wybranymi zmiennymi. Po pierwsze, założono, że częstość stosowania mediacji aktywnej wzrasta wraz wiekiem dzieci, wiedzą rodziców (ogólną, związaną zarówno z poziomem formalnego wykształcenia, jak i przekonaniem o negatywnym wpływie mediów) oraz takimi właściwościami środowiska rodzinnego jak dostępność obojga rodziców i liczba dzieci w rodzinie.

W odniesieniu do biernej formy mediacji założono, że częstość jej stosowania wzrasta wraz z przekonaniem rodziców o potencjale mediów oraz wielkością rodziny (liczbą dzieci w rodzinie, dostępnością rodziców).

Przyjęto również, że częstość obu form mediacji (aktywnej i biernej) spada, gdy w domu rośnie liczba dostępnych mediów ekranowych (szczególnie w pokoju dziecka), poziom ekspozycji na przekaz medialny w rodzinie i zakres kontaktu dziecka z mediami ekranowymi.

Korzystając z doświadczeń wypracowanych w innych krajach, skupiono się na rozmowie o tych formach aktywności medialnej, które dominują w codziennym doświadczeniu małych dzieci, czyli na oglądaniu telewizji lub nagrań prezentowanych na ekranie, niezależnie od ich źródła pochodzenia (płyta CD czy zasoby internetowe) (Cupitt, Jenkins, Ungerer, Waters i Bernett, 1998; Rideout, Vandewater i Wartella 2003; Roberts, Foehr, Rideout i Brodie, 1999; Warren, 2003). Pytano także o korzystanie z komputera, w tym przede wszystkim o dostępne dla dzieci młodszych proste gry i nagrania bajek. Nie rozmawiano natomiast szczegółowo o aktywności dzieci w internecie.

Metoda

Narzędzia badawcze

Badanie przeprowadzono za pomocą wywiadu strukturalizowanego na temat doświadczeń medialnych dzieci. Tworząc metodę, korzystano z wcześniejszych doświadczeń zaprezentowanych przez zespoły Margaret Cupitt (1998), Victorii Rideout (2003), Donalda F. Robertsa (1999) oraz Warrena (2003). Cały wywiad składał się z trzech części: wprowadzającej z pytaniami dotyczącymi danych dziecka (wiek, płeć, opieka poza domem, czas spędzany z osobą podającą informacje na temat dziecka: 8 pytań), zasadniczej części tematycznej (54 pytania, z których wiele uszczegółwiających, 23 pytania otwarte i 31 zamkniętych) oraz podsumowującej z pytaniami dotyczącymi opiekuna, z którym prowadzono rozmowę (płeć i wiek, wykształcenie, tygodniowy czas pracy, miejsce zamieszkania, skład rodziny zamieszkującej razem,

w tym liczba dzieci w rodzinie: 7 pytań). W trakcie wywiadu pytano o pięć głównych kwestii:

- działania dziecka, sposoby spędzania wolnego czasu w typowym dniu oraz zwyczaje korzystania z mediów przez dziecko;
- kompetencje medialne dziecka, jego umiejętności związane z samodzielną obsługą urządzeń, wyrażane preferencje dotyczące rodzajów aktywności medialnych i treści przekazów;
- zwyczaje rodziny w korzystaniu z mediów: miejsca korzystania, osoby i aktywności towarzyszące, media, jako zastępcza opieka, korzystanie z mediów w trakcie zabawy dziecka, zakres czasu, w którym telewizja jest włączona, nawet gdy nikt jej nie ogląda oraz wyposażenie rodziny w media;
- przekonania rodziców na temat efektów kontaktów z mediami, pozytywne i negatywne następstwa korzystania z różnego rodzaju mediów (telewizja, komputer, książka);
- zasady korzystania z mediów stosowane w rodzinie: przekonania rodziców na temat konieczności wprowadzania zasad dotyczących korzystania z mediów (regulowania czasu, treści przekazu), częstość stosowanych sposobów mediacji korzystania z mediów i ocena systematyczności stosowania tych zasad.

Mediacja korzystania z mediów

Rodziców pytano o stosowanie zasad korzystania z telewizji i komputera. Pozostałe pytania wymagały oceny częstości stosowania form mediacji aktywnej i biernej na skali od *niegdy* do *zawsze*. Cztery pytania dotyczyły mediacji aktywnej, w tym zarówno działań restrykcyjnych, jak i instruktywnych. Rozmawiając o mediacji biernej, pytano o częstość wspólnego korzystania z mediów. Za odpowiedzi na pytania dotyczące częstości stosowania mediacji aktywnej można było uzyskać od 0 do 20 pkt., a mediacji biernej od 0 do 15 pkt. Analiza wskazała na wysoką

Tabela 1

Wskaźniki, tematyka i pytania wywiadu

Wskaźnik/zmienna	Tematyka pytań	Przykładowe pytania wywiadu
Mediacja korzystania z mediów: mediacja aktywna	Zasady czasowe i treściowe korzystania z mediów. Wyjaśnianie i komentowanie oglądanych treści.	<i>Jak często wskazuje Pan/Pani (imię dziecka), co może lub nie może oglądać? Jak często w trakcie oglądania Pan/ Pani rozmawia z (imię dziecka...) o tym, co ogląda tak, by mógł/mogła lepiej zrozumieć to, co jest na ekranie?</i>
Mediacja korzystania z mediów: mediacja bierna	Wspólne oglądanie telewizji, korzystanie z komputera, granie w gry elektroniczne.	<i>Jak często oglądacie razem programy telewizyjne?</i>
Zakres kontaktu dziecka z mediami ekranowymi	Częstotliwość oglądania telewizji, nagrań audiowizualnych, zabaw z wykorzystaniem komputera, gier wideo.	<i>Jak często (imię dziecka) ogląda telewizję?</i>
Ekspozycja na przekaz medialny w rodzinie	Funkcjonowanie mediów w otoczeniu dziecka; włączony telewizor jako tło aktywności, towarzysz posiłków, telewizja jako zastępcza opieka.	<i>Jeśli ktoś jest w domu, to jak często telewizor jest włączony, nawet gdy nikt w niego nie patrzy?</i>
Przekonania rodziców o negatywnym wpływie mediów	Spostrzeżenia dotyczące negatywnych następstw oglądania telewizji, wideo, korzystania z komputera w zachowaniu dziecka oraz w rozwoju dzieci w ogóle.	<i>Czy oglądanie telewizji i oglądanie wideo przynosi raczej dobre, czy złe skutki dla rozwoju i uczenia się dzieci?</i>
Przekonania rodziców o potencjale mediów	Ocena edukacyjnego potencjału specjalnie przygotowanych programów telewizyjnych, komputerowych, stron WWW, nagrań audiowizualnych.	<i>Czy oglądanie programów edukacyjnych w telewizji jest ważne dla rozwoju dziecka?</i>
Liczba urządzeń ekranowych w domu dziecka	Liczba urządzeń w dostępnych w mieszkaniu: telewizory, komputery, urządzenia umożliwiające korzystanie z gier wideo, inne odtwarzacze materiałów audiowizualnych.	<i>Ile mają państwo telewizorów (lub innych sprzętów umożliwiających oglądanie telewizji)? Jeżeli macie Państwo np. stary telewizor schowany w pudle, to nie należy go liczyć</i>
Liczba urządzeń ekranowych w pokoju dziecka	Liczba urządzeń w pokoju dziecka: telewizory, komputery, urządzenia umożliwiające korzystanie z gier wideo, inne odtwarzacze materiałów audiowizualnych.	<i>Czy dziecko (imię) ma do dyspozycji samo lub wspólnie z rodzeństwem w pokoju telewizor?</i>
Liczba dzieci w rodzinie	Wielkość rodziny – liczba dzieci w rodzinie.	<i>Proszę pomyśleć o wszystkich dzieciach do 18. r.ż., z którymi Pani mieszka. Ile ich jest razem?</i>
Dostępność rodziców/opiekunów	Dostępność rodziców/opiekunów na co dzień w miejscu zamieszkania.	<i>Czy dziecko, o którym mówiliśmy mieszka obecnie z: a) obojgiem rodziców lub opiekunów b) jednym z rodziców/opiekunów c) żadnym z rodziców/opiekunów (np. przebywa u babci lub w placówce opiekuńczej).</i>
Wykształcenie rodziców	Poziom wykształcenia opiekuna, z którym przeprowadzono wywiad.	<i>Jakie ma Pan/Pani wykształcenie?</i>

rzetelność wskaźnika mediacji aktywnej ($\alpha = 0,95$) oraz przeciętną, niską, wartość wskaźnika mediacji biernej ($\alpha = 0,52$).

Zakres kontaktu dziecka z mediami ekranowymi oceniono na podstawie odpowiedzi na pytania o częstość korzystania z mediów ekranowych, takich jak telewizja, wideo/DVD, gry wideo i komputerowe oraz inne zajęcia z komputerem. Rodzice oceniali zakres korzystania na pięciostopniowej skali od *niegdą* do *codziennie*. W sumie w tym zakresie można było uzyskać od 0 do 20 pkt.

Poziom ekspozycji na przekaz medialny w rodzinie badano, zadając pytania o sposób korzystania. Osoby odpowiadały, korzystając z pięciostopniowej skali od *niegdą* do *zawsze*, w sumie mogły uzyskać od 0 do 15 pkt. Rzetelność wskaźnika wyniosła $\alpha = 0,64$.

Przekonania rodziców badano niezależnie dla negatywnego wpływu oraz potencjału mediów. Wskaźnik dostrzeganego negatywnego wpływu mediów został obliczony na podstawie odpowiedzi, które oceniano na skali od 0 do 2 pkt. (0 pkt., gdy osoba nie wskazywała możliwego negatywnego wpływu, 1 pkt dla odpowiedzi niejednoznacznych, wskazujących na aspekty pozytywne i negatywne oraz 2 pkt. dla wskazania aspektów negatywnych). Za odpowiedź na 5 pytań można było tu uzyskać od 0 do 10 pkt. Rzetelność wskaźnika wyniosła $\alpha = 0,61$.

Wskaźnik dostrzeganego potencjału stanowił sumę odpowiedzi na pytania

o edukacyjną wagę programów telewizyjnych, specjalistycznych kaset z programami edukacyjnymi, edukacyjnych gier komputerowych oraz stron internetowych tego typu. Za odpowiedź na cztery pytania można było uzyskać od 0 do 16 pkt. Rzetelność wskaźnika wyniosła $\alpha = 0,76$.

Wyposażenie medialne rodziny i pokoju dziecka oceniano na podstawie pytań o liczbę telewizorów, komputerów, urządzeń do gier wideo w domu oraz pokoju dziecka. Dane na temat dostępności rodziców w miejscu zamieszkania uzyskano dzięki pytaniu o to, z kim obecnie mieszka dziecko. Pytano również o liczbę rodzeństwa i wykształcenie rodziców. Poszczególne wskaźniki uwzględnione w analizach oraz odpowiadające im przykłady pytań wywiadu zamieszczono w Tabeli 1.

Dobór i charakterystyka badanej próby

W całym badaniu wzięło udział 343 rodziców wychowujących dzieci w wieku od 6. miesiąca do 6;6. r.ż., którzy opisali doświadczenia i środowisko medialne dzieci z siedmiu grup wiekowych od 1. do 7. r.ż. dzieci. Z uwagi na specyfikę doświadczeń medialnych grupy najmłodszej analizy wykonano łącznie dla dzieci w 1. i 2. r.ż. Ponieważ prezentowane dane dotyczą form mediacji korzystania z mediów, dlatego w analizach uwzględniono tylko te wywiady, w których rodzice deklarowali, że dzieci korzystają

Tabela 2

Osoby badane – liczebności dla wieku i płci dzieci

Wiek dzieci badanych rodziców	Płeć dzieci		Ogółem
	chłopcy	dziewczęta	
1. i 2. r.ż.	19	30	49
3. r.ż.	21	33	54
4. r.ż.	16	32	48
5. r.ż.	29	30	59
6. r.ż.	32	33	65
7. r.ż.	14	24	38
Ogółem	131	182	313

z mediów ekranowych. Przyjęto, że deklaracja braku podejmowania przez rodziców, szczególnie dzieci najmłodszych, sposobów monitorowania korzystania z mediów, będąca skutkiem wykluczenia mediów ze środowiska życia dziecka, może wpłynąć na uzyskane wyniki i wyciągane wnioski. Ostatecznie, wyniki prezentowane są dla grupy 313 rodziców, którzy opisywali doświadczenia medialne 182 dziewcząt i 131 chłopców od 1. do 7. r.ż. Rozkład liczebności wywiadów zebranych na temat dzieci z poszczególnych grup wiekowych przedstawiono w Tabeli 2.

W badaniu wzięły udział 272 kobiety i 41 mężczyźni, w wieku od 19 do 55 lat ($M = 31,09$; $SD = 5,59$). Na podstawie wartości średniej i odchylenia standardowego wyróżniono trzy grupy wiekowe badanych rodziców. W grupie rodziców młodszych (od 19. do 25. r.ż.) znalazły się 44 osoby, w grupie średniej (od 26. do 35. r.ż.) 219 osoby, natomiast w grupie starszej (od 36. do 55. r.ż.) – 49. Na rozmowę zgodzili się przede wszystkim rodzice z wykształceniem wyższym i średnim. Wykształcenie wyższe pełne lub licencjat zadeklarowały 194 osoby, średnie – 97, średnie niepełne lub zawodowe 19 osób, a podstawowe 3 osoby (Tabela 3).

Organizacja i przebieg badania

Indywidualne rozmowy prowadzili przeszkoleni studenci psychologii. Pierwszym etapem był pilotaż, którym objęto 50 osób. Na jego podstawie dokonano zmian

w scenariuszu wywiadu. Z uwagi na zależną od pogody specyfikę zmian aktywności dzieci w ciągu roku, badanie zasadnicze wykonano w trzech okresach roku kalendarzowego: w styczniu, kwietniu i maju oraz w październiku i listopadzie 2009 r. Na każdym etapie zebrano dane od ok. 1/3 osób. Badanie przeprowadzono na terenie województwa małopolskiego. W mieście powyżej 100 tys. mieszkańców przeprowadzono 161 rozmów, 90 w mieście od 10 do 100 tys. mieszkańców, a w małym mieście poniżej 10 tys. mieszkańców lub wiosce – 62 wywiady.

Wyniki

Stosowanie przez rodziców mediacji w zależności od wieku i płci dzieci

Większość rodziców potwierdziła stosowanie aktywnych form mediacji korzystania z mediów. Wprowadzanie zasad czasowych i treściowych potwierdziło 80% wszystkich rodziców, a podejmowanie dyskusji dotyczących prezentowanych treści 86%. Stwierdzono zróżnicowanie stosowania aktywnych form mediacji w zależności od wieku dzieci. Połowa rodziców dzieci w 1. i 2. r.ż. (49%), 68% rodziców dzieci w 3. r.ż. i około 90% rodziców dzieci starszych (odpowiednio: 89%, 83%, 95% i 97%) zadeklarowała określanie zasad czasowych korzystania z mediów ekranowych. Podejmowanie rozmów ułatwiających rozumienie treści przekazu zadeklarowało 59% rodziców dzieci w 1. i 2. r.ż., 77% rodziców dzieci w 3. r.ż. oraz ponad 90% rodziców dzieci starszych (odpowiednio: 95%, 93%, 96%, 91%).

Kolejno analizowano częstość podejmowania aktywnych i biernej formy mediacji w zależności od wieku i płci dzieci, których dotyczyła rozmowa, a także wieku i wykształcenia badanych rodziców. Zrezygnowano z porównania częstości stosowania form mediacji korzystania z mediów w zależności od płci oraz dostępności rodziców z uwagi

Tabela 3
Osoby badane – wykształcenie

Wykształcenie	N	%
Podstawowe	3	1
Zasadnicze/zawodowe	11	3
Średnie niepełne	8	2
Średnie pełne	97	31
Wyższe niepełne lub licencjat	47	15
Wyższe pełne	147	47

Tabela 4

Częstość stosowania mediacji aktywnej i biernej: dane opisowe dla wyróżnionych zmiennych

Zmienne	Poziomy	Mediacja aktywna			Mediacja bierna	
		<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Wiek dziecka	1. i 2. r.ż.	49	6,86	3,10	6,49	1,78
	3. r.ż.	54	7,93	3,03	6,70	1,73
	4. r.ż.	48	9,92	3,06	7,04	2,40
	5. r.ż.	60	11,53	4,22	7,17	2,44
	6. r.ż.	65	12,55	3,33	7,34	2,33
	7. r.ż.	37	12,86	3,42	7,65	2,30
	Płeć dziecka	Chłopcy	130	10,73	4,13	7,22
Dziewczęta		182	10,00	3,98	6,9	2,30
Wiek osoby badanej*	19.–25. r.ż.	44	7,84	3,88	6,70	2,15
	26.–35. r.ż.	219	10,74	3,89	7,12	2,19
	36.–55. r.ż.	49	10,65	4,13	7,08	2,32
Płeć osoby badanej	Kobiety	272	10,21	4,06	6,97	2,15
	Mężczyźni	41	10,87	3,97	7,60	2,44
Wykształcenie osoby badanej	Średnie niepełne i niższe	22	10,09	4,59	7,45	3,08
	Średnie	97	10,06	4,50	6,89	2,22
	Wyższe niepełne	47	10,80	3,76	7,29	2,26
	Wyższe	147	10,32	3,75	7,02	2,01
Dostępność rodziców	Oboje rodzice	283	10,42	4,04	7,10	2,25
	Jeden rodzic	30	9,10	3,98	6,53	1,56

* Grupy wiekowe wyróżniono na podstawie wartości średniej i odchylenia standardowego zróżnicowania wieku osób badanych.

na dużą dysproporcję liczności porównywanych grup. Dane opisowe, dotyczące średnich wartości stosowania mediacji, w zależności od wyróżnionych zmiennych zamieszczono w Tabeli 4.

W celu sprawdzenia roli wieku dziecka dla częstości podejmowania przez rodziców mediacji aktywnej i biernej, wykonano jednoczynnikowe analizy wariancji w planie dla grup niezależnych. Uzyskano istotny statystycznie efekt zmiennej „grupa wiekowa” dla częstości stosowania mediacji aktywnej ($\eta^2 = 0,30$; $F(5, 307) = 26,79$; $p < 0,001$). Przeprowadzone analizy post-hoc testem GT2 Hochberga ujawniły istotne różnice pomiędzy stosowaniem mediacji aktywnej przez rodziców dzieci w 1., 2. i 3. r.ż. a rodzicami dzieci z pozostałych grup wiekowych

($p < 0,001$), a także rodziców dzieci w 4. r.ż. w porównaniu z rodzicami dzieci w 6. i 7. r.ż. ($p < 0,01$). Z danych zamieszczonych w Tabeli 4 wynika, że mediację aktywną częściej stosują rodzice dzieci w 5., 6. i 7. r.ż., rzadziej rodzice dzieci w 4. r.ż., a najrzadziej rodzice dzieci najmłodszych. W analogicznej analizie, sprawdzającej czy wiek dziecka wpływa na częstość stosowania mediacji biernej, nie stwierdzono istotnego efektu dla zmiennej „grupa wiekowa” ($\eta^2 = 0,02$; $F(5, 307) = 1,72$; $p = 0,12$).

W celu sprawdzenia znaczenia zmiennej „płeć dziecka” dla częstości stosowania przez rodziców mediacji aktywnej i biernej wykonano analizy testem *t*-Studenta dla prób niezależnych. Stwierdzono, że płeć dziecka nie wpływa na poziom stoso-

wania przez rodziców mediacji aktywnej ($p = 0,11$). Deklarowana częstość stosowania mediacji aktywnej w stosunku do chłopców była podobna do tej, jaką deklarowano w stosunku do dziewcząt. Wielkość efektu (g Hedgesa = 0,18) wskazuje na słaby związek między stosowaniem mediacji aktywnej a płcią dzieci. Także średnie częstości stosowania mediacji biernej w odniesieniu do chłopców i dziewcząt były podobne. Analiza testem t -Studenta dla prób niezależnych wskazała, że płeć dzieci nie ma znaczenia dla poziomu stosowanej przez rodziców mediacji biernej ($p = 0,27$; g Hedgesa = 0,04).

Ponadto sprawdzono, czy aktywne i bierna formy mediacji stosowane były w innym stopniu przez rodziców w zależności od ich wieku i wykształcenia. W celu sprawdzenia roli wieku rodzica dla częstości podejmowania mediacji aktywnej i biernej, wykonano jednoczynnikowe analizy wariancji w planie dla grup niezależnych. Uzyskano istotny statystycznie efekt zmiennej „grupa wiekowa” dla częstości stosowania mediacji aktywnej, ($\eta^2 = 0,06$; $F(2, 309) = 10,20$; $p < 0,001$). Przeprowadzone analizy post-hoc testem GT2 Hochberga ujawniły istotne różnice pomiędzy stosowaniem mediacji aktywnej przez rodziców młodszych w stosunku do rodziców ze średniej ($p = 0,002$) i starszej grupy wiekowej ($p < 0,001$). Rodzice młodszy istotnie rzadziej niż rodzice ze starszej grupy wiekowej deklarowali podejmowanie mediacji aktywnej. W analizie dotyczącej mediacji biernej nie uzyskano istotnego efektu zmiennej grupa wiekowa rodziców ($\eta^2 = 0,004$; $F(2, 309) = 0,66$; $p = 0,51$). W celu sprawdzenia znaczenia poziomu wykształcenia dla podejmowanych form mediacji korzystania z mediów wykonano jednoczynnikowe analizy wariancji w planie dla grup niezależnych. W wyniku analizy nie stwierdzono istotnego statystycznie efektu wykształcenia dla częstości stosowania

mediacji aktywnej ($\eta^2 = 0,004$; $F(3, 309) = 0,37$; $p = 0,76$), ani biernej ($\eta^2 = 0,006$; $F(3, 309) = 0,61$; $p = 0,61$).

Uwarunkowania stosowania poszczególnych form mediacji korzystania z mediów

Wstępnie, związki pomiędzy aktywną i bierną formą mediacji a wyróżnionymi zmiennymi analizowano na podstawie korelacji r -Pearsona. Statystyki opisowe dla poszczególnych zmiennych, uwzględnionych w analizach, zaprezentowano w Tabeli 5. Wyniki analizy korelacji pokazały, że częstość korzystania z mediacji aktywnej wzrasta z wiekiem dziecka i jego kontaktami z mediami ekranowymi. Poziom mediacji aktywnej wzrasta z przekonaniami rodziców o negatywnym wpływie mediów oraz dostrzeganym ich potencjale ($p = 0,002$). Stosowanie mediacji aktywnej wzrasta też z liczbą dzieci w rodzinie ($p = 0,01$). Wyniki analizy korelacji wskazały również, że częstość stosowania mediacji aktywnej spada wraz z wzrostem liczby mediów ekranowych dostępnych w pokoju dziecka ($p = 0,001$). W odniesieniu do mediacji biernej stwierdzono, że wzrost częstości wspólnego korzystania z mediów ekranowych, łączy się z przekonaniami rodziców o negatywnym wpływie, ale i potencjale mediów, z wiekiem dziecka ($p = 0,004$) i liczbą urządzeń ekranowych w jego pokoju ($p = 0,006$). Szczegółowe dane zamieszczono w Tabeli 6.

Po drugie, w celu sprawdzenia, które potencjalne wyróżnione zmienne warunkują częstość stosowania każdej z wyróżnionych form mediacji, wykonano analizy w modelu regresji wielorakiej (liniowej, metodą wprowadzania) dla mediacji aktywnej i biernej. Analiza przebiegała dwustopniowo. W pierwszym etapie wprowadzano wiek (zmienna kontrolowana), a w kolejnym pozostałe zmienne. Były to kolejno: zmienne związane z właściwościami dziecka (wiek,

Tabela 5
Uwarunkowania mediacji korzystania z mediów. Dane opisowe dla wyróżnionych zmiennych

Zmienne	Statystyki opisowe		
	M	SD	Min-Max
Zakres kontaktu dziecka z mediami ekranowymi	12,61	3,20	5-20
Ekspozycja na przekaz medialny w rodzinie	8,77	3,22	3-13
Przekonania rodziców o negatywnym wpływie mediów	7,27	2,18	3-10
Przekonania rodziców o potencjale mediów	11,27	2,21	5-16
Liczba urządzeń ekranowych w domu dziecka	4,73	1,90	2-13
Liczba urządzeń ekranowych w pokoju dziecka	1,12	1,80	0-6
Liczba dzieci w rodzinie	1,65	0,73	1-5

Tabela 6
Związki między formami mediacji korzystania z mediów a jej potencjalnymi uwarunkowaniami

Zmienne	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. Mediacja aktywna	-										
2. Mediacja bierna	0,37***	-									
3. Wiek dziecka	0,54***	0,16**	-								
4. Zakres kontaktu dziecka z mediami ekranowymi	0,21***	0,09	0,37***	-							
5. Ekspozycja na przekaz medialny w rodzinie	-0,02	-0,04	0,06	0,28***	-						
6. Liczba urządzeń ekranowych w domu dziecka	0,10	0,10	0,08	0,11*	0,07	-					
7. Liczba urządzeń ekranowych w pokoju dziecka	-0,20**	0,15**	0,22	0,22***	0,27***	0,33***	-				
8. Przekonania rodziców o negatywnym wpływie mediów	0,28***	0,26***	0,29***	0,28***	0,13*	0,12*	0,24***	-			
9. Przekonania rodziców o potencjale mediów	0,17**	0,20***	0,16**	0,21***	0,16**	0,11	0,18**	0,25***	-		
10. Liczba dzieci w rodzinie	0,12*	-0,01	0,09	0,03	0,04	0,01	0,00	-0,04	0,02	-	
11. Dostępność rodziców	-0,09	-0,07	-0,03	0,08	0,09	0,03	-0,01	-0,02	-0,01	0,01	-
12. Wykształcenie rodziców	0,04	-0,00	-0,00	-0,15**	-0,19***	0,02	-0,21***	0,01	-0,08	0,19***	-0,04

*** $p < 0,001$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$; istotność dwustronna.

zakres kontaktu z mediami ekranowymi), cechami środowiska użytkowania mediów (liczba urządzeń, ekspozycja na przekaz medialny w rodzinie), przekonaniami rodziców (wiedza ogólna związana z wykształceniem, przekonania o potencjale i negatywnym wpływie mediów) oraz cechami rodziny (wielkość rodziny; dostępność rodziców, liczba dzieci w rodzinie).

W przypadku mediacji aktywnej sam wiek wyjaśnił 29% wariancji ($R^2 = 0,29$; skorygowane $R^2 = 0,29$; zmiana $R^2 = 0,29$; $p < 0,001$). Reszta zmiennych odpowiada za pozostałe 5% zmienności częstości stosowania mediacji aktywnej ($R^2 = 0,35$; skorygowane $R^2 = 0,32$; zmiana $R^2 = 0,05$; $p = 0,01$). Istotnymi predyktorami, ułożonymi zgodnie z ich wkładem w wyjaśnianie zmienności stosowania mediacji aktywnej, są: wiek dziecka, przekonania rodziców o negatywnym wpływie mediów oraz wielkość

rodziny. Stwierdzono zatem, że rodzice stosują częściej aktywne formy mediacji, gdy dzieci są starsze. Ci rodzice, którzy częściej określają zasady korzystania z mediów oraz wyjaśniają prezentowane w nich treści, są w większym stopniu przekonani o negatywnym wpływie mediów i posiadają zarazem więcej dzieci. Szczegółowe wartości współczynników zamieszczono w Tabeli 7.

Analiza uwarunkowań mediacji biernej pokazała, że wiek dziecka nie ma tak zasadniczego znaczenia. W pierwszym etapie wiek wyjaśnił 2% wariancji stosowania mediacji biernej ($R^2 = 0,02$; skorygowane $R^2 = 0,02$; zmiana $R^2 = 0,02$; $p = 0,004$). Po dodaniu pozostałych zmiennych związek spadł poniżej progu istotności statystycznej. Stwierdzono natomiast, że pozostałe predyktory odpowiadają za 10% zmienności wspólnego oglądania ($R^2 = 0,14$; skorygowane $R^2 = 0,11$; zmiana $R^2 = 0,10$; $p < 0,001$). Wśród

Tabela 7

Uwarunkowania stosowania aktywnej i biernej formy mediacji korzystania z mediów – wyniki regresji wielorakiej

Model	Predyktor	Mediacja aktywna			Mediacja bierna		
		β	t	p	β	t	p
Model 1	Wiek dziecka	0,54	11,34	0,000	0,16	2,93	0,004
	Wiek dziecka	0,46	8,77	0,000	0,06	1,10	0,27
	Zakres kontaktu dziecka z mediami ekranowymi	0,01	0,29	0,77	-0,01	-0,09	0,92
	Wskaźnik ekspozycji na media ekranowe w rodzinie	-0,09	-1,81	0,07	-0,13	-2,12	0,03
Model 2	Liczba urządzeń ekranowych w domu dziecka	0,01	0,09	0,92	0,04	0,68	0,49
	Liczba urządzeń ekranowych dostępnych w pokoju dziecka	-0,09	-1,68	0,09	0,08	1,34	0,18
	Wykształcenie rodziców	0,06	1,31	0,18	-0,01	-0,07	0,94
	Przekonania rodziców o negatywnym wpływie mediów	0,11	2,27	0,02	0,20	3,38	0,001
	Przekonania rodziców o potencjale mediów	0,06	1,26	0,20	0,14	2,53	0,01
	Dostępność rodziców	-0,06	-1,37	0,17	-0,05	-1,05	0,29
	Liczba dzieci w rodzinie	0,10	2,06	0,04	-0,01	-0,23	0,81

nich w największym stopniu zmienność mediacji biernej wyjaśniły przekonania rodziców, zarówno te, dotyczące negatywnego wpływu, jak i potencjału mediów, a także ekspozycja na przekaz medialny w rodzinie. Stwierdzono, że rodzice, którzy częściej oglądają z dziećmi programy telewizyjne i grają z nimi na komputerze, są bardziej świadomi zarówno potencjału, jak i negatywnego wpływu mediów. Rodzice rzadziej stosują mediację bierną, gdy włączony ekran stanowi tło wszystkich aktywności rodziny. Wyniki analiz regresji zamieszczono w Tabeli 7.

Dyskusja

Od momentu rozpoczęcia przez dziecko regularnych kontaktów z mediami ekranowymi, rodzice deklarują podejmowanie prób pośredniczenia, uprzętnienia i regulacji tych kontaktów. Nie potwierdzono wszystkich założeń modelu uwarunkowań zakresu mediacji aktywnej i biernej. Analiza pokazała, że aktywne formy mediacji są silnie powiązane z wiekiem dzieci. Dopiero rodzice dzieci czteroletnich i starszych mówili o częstych, systematycznych próbach aktywnej mediacji korzystania z mediów ekranowych. Rodzice dzieci młodszych, do 3. r.ż., deklarowali rzadsze i raczej sporadyczne próby aktywnego pośredniczenia w korzystaniu z mediów przez dzieci. Bierna forma mediacji nie była związana z wiekiem dzieci. Okazało się także, że częstość stosowania aktywnych działań mediacyjnych zależy od wieku rodziców. Rodzice młodszy, do 25 r.ż., rzadziej niż pozostali deklarowali podejmowanie aktywnych działań mediacyjnych. Ponieważ rodzice ci, w znakomitej większości, to młodzi dorośli, pracujący i uczący się, przyjęto, że za wynik ten może odpowiadać właśnie różnica wykształcenia (niższa w młodszej grupie osób). Warto jednak ten czynnik wziąć pod uwagę w przyszłych

badaniach. Zaobserwowano, że rodzice podejmują tym częściej aktywne formy mediacji, im więcej mają dzieci, a także im bardziej są przekonani o możliwych negatywnych następstwach kontaktu z mediami ekranowymi. Przekonania rodziców dotyczące oddziaływania mediów okazały się mieć znaczenie także dla biernej formy mediacji. Gdy rodzice dostrzegają potencjał edukacyjny mediów i gdy uważają, że mają one negatywny wpływ na rozwój, częściej oglądają przekaz ze swoimi podopiecznymi. Aktywny styl mediacji zależy przede wszystkim od wieku dzieci i poglądów rodziców na wpływ mediów, natomiast styl bierny zależy od przekonań rodziców i sposobów korzystania z mediów ekranowych w rodzinie. Okazuje się, że im częściej włączony ekran jest stałym elementem otoczenia rodziny, tym rzadziej rodzice oglądają razem z dziećmi przekazy medialne.

Porównując uzyskane dane z przyjętymi założeniami dotyczącymi uwarunkowań wpływających na wzrost częstości działań mediacyjnych i z danymi wskazanymi przez autorów omówionych na wstępie publikacji, potwierdzono część zależności, zauważono też nowe. Po pierwsze, podobnie jak w badaniach zespołów Barkin (2006), Gentile'a (2012) czy Warrena (2003), stwierdzono silną zależność między wiekiem dzieci a częstością podejmowania przez rodziców różnych form mediacji aktywnej. Zgodnie z danymi uzyskanymi przez Warrena wykazano, że w okresie wczesnego i średniego dzieciństwa poziom mediacji biernej nie łączy się z wiekiem dzieci.

Po drugie, dowiedziono, że szczególnie istotną zmienną, warunkującą podejmowanie mediacji aktywnej i biernej, jest wiedza rodziców. Predyktorem stosowania aktywnej formy mediacji były przekonania rodziców o możliwych negatywnych skutkach kontaktu z mediami. Wynik ten potwierdza wcześniejsze dane pochodzące z badań Barkin i współpracowników (2006), Gentile'a

i Walsh (2002) oraz Warren (2003). W odróżnieniu od wcześniejszych wyników badań Petera Nikena i Jeroena Jansza (2006) czy zespołu Patti M. Valkenburg (1999), a także przyjętych założeń, aktywna mediacja nie była powiązana z poziomem formalnego wykształcenia rodziców. W przypadku mediacji biernej potwierdzono założenie, że częstość wspólnego oglądania rośnie wraz z dostrzeganiem potencjału mediów. Częstość mediacji biernej niespodziewanie wzrasta także wraz z dostrzeganiem negatywnych następstw kontaktu z mediami. Na taki związek nie wskazywały wcześniejsze badania. Wydaje się zatem, że w im większym stopniu rodzice rozumieją, że media obok potencjału przynoszą także negatywne skutki, tym częściej decydują się towarzyszyć własnym dzieciom, gdy korzystają one z mediów. Przekonanie o negatywnym wpływie mediów było predyktorem obu form mediacji, choć w obu przypadkach związek ten nie był wysoki.

Po trzecie, częściowo potwierdzono zakładany związek pomiędzy cechami środowiska użytkownika mediów a mediacją aktywną. Wykazano, że częstość mediacji aktywnej wzrasta w rodzinach, w których wychowuje się więcej dzieci. Potwierdzono tym samym wstępne dane z badania Gentile'a i współpracowników (2012), sugerujące, że rodziny, w których wychowuje się więcej dzieci, deklarują nieco częstsze stosowanie różnych form monitorowania korzystania z mediów. Wykazano, że dzieci spotykają się częściej z mediacją aktywną, gdy mają rodzeństwo. Być może w większych rodzinach powstaje konieczność ustalenia reguł korzystania z mediów z powodu większej liczby zainteresowanych, ale także na skutek gromadzenia przez rodziców doświadczeń może wzrastać świadomość roli wyjaśniania tego, co dziecko widzi na ekranie. W raportowanym badaniu nie potwierdzono natomiast wskazywanego w innych badaniach

(Austin i in., 1999; Barkin i in., 2006; Brown i in., 1990; Warren, 2003) związku pomiędzy zamieszkiwaniem z obojgiem lub jednym z rodziców a doświadczaniem aktywności monitorującej. Brak tej zależności może wynikać ze specyfiki próby, w której jedynie niewielki odsetek stanowiły osoby samotnie wychowujące dziecko. Ten nierównomierny rozkład mógł mieć wpływ na obraz uzyskanych zależności, stąd konieczność dalszych badań.

W badaniu stwierdzono ponadto, że zwyczaje rodziny wyjaśniają zakres mediacji biernej. Wykazano, że im wyższy wskaźnik ekspozycji na media w rodzinie, tym rodzice rzadziej spędzają czas z dziećmi przed ekranem. W odróżnieniu do wyników badania Barkin i współpracowników (2006), dla rzadszego stosowania mediacji biernej nie miała znaczenia liczba urządzeń ekranowych dostępnych w domu czy w pokoju dziecka. Wbrew przewidywaniom, nie stwierdzono takiej zależności także w odniesieniu do mediacji aktywnej. Nie potwierdzono także istnienia związku pomiędzy próbami mediacji a zakresem kontaktów dzieci z mediami. We wcześniejszym badaniu Warren (2003) stwierdzał negatywną zależność pomiędzy mediacją instruktywną a zakresem oglądania telewizji przez dzieci w wieku przedszkolnym. Padilla-Walker i współpracownicy (2012) w badaniu młodzieży wskazywali negatywną zależność między mediacją restrykcyjną a częstością oglądania telewizji. W prezentowanym badaniu zakres korzystania z mediów ekranowych nie był istotnym predyktorem podejmowania mediacji czy to aktywnej, czy biernej.

Podsumowując, warto się zastanowić, jakie pytania można postawić na podstawie uzyskanych wyników. Po pierwsze, wyjaśnienia i bardziej szczegółowego badania wymaga kwestia, dlaczego rodzice dzieci młodszych rzadziej deklarują podejmowanie próby aktywnej mediacji. Możliwe, że na uzyskany obraz wpływ miały kwestie

metodologiczne. Rodzice dzieci młodszych mogli swojej aktywności nie postrzegać jako formy mediacji. Istnieje możliwość, że nie utożsamiali nazywania obiektów na ekranie z rozmawianiem i wyjaśnianiem, a wyłączania programu po obejrzeniu jednej czy dwu bajek z czasową regułą korzystania z mediów. W przyszłych badaniach warto zatem udoskonalić metodę pomiaru form mediacji, zwracając uwagę na zachowania rodziców dzieci w okresie wczesnego dzieciństwa. Prawdopodobne jest również, że rodzice młodszych dzieci rzeczywiście takich prób nie podejmują, gdyż albo nie wiedzą, na czym powinna polegać rola pośrednicząca w kształtowaniu kontraktów małego dziecka z mediami, albo nie widzą jej celowości. Możliwe także, że nie dostrzegają skutków nadmiernej ekspozycji dziecka na przekaz ekranowy; w przypadku dzieci rocznych i dwuletnich skutki te nie są tak łatwo obserwowalne i znane, jak w odniesieniu do dzieci przedszkolnych (Zimmerman i in., 2007; Christakis, 2009).

Warto przy tej okazji zwrócić uwagę na inne ograniczenia przeprowadzonego badania. Po pierwsze, w badanej próbie udało się uzyskać zróżnicowanie badanych ze względu na wiek wychowywanych dzieci i miejsce zamieszkania, ale zróżnicowanie w zakresie pozostałych właściwości było znacznie mniejsze. W próbie dominowały kobiety wychowujące dzieci wraz z drugim rodzicem lub opiekunem. Co prawda, inni badacze (np. Carlson, Grossbart i Tripp, 1990; Nathanson, 2001) wskazują, że próba, w której przeważają kobiety, jest właściwa z uwagi na to, że to najczęściej one podejmują zadanie dozorowania użytkowania mediów w domu, jednakże niewielki udział osób, które same zajmują się dzieckiem oraz tych z nieco niższym wykształceniem mógł mieć wpływ na uzyskane zależności. W przyszłych badaniach warto zadbać o większe zróżnicowanie próby, w tym o silniejszy głos ojców, osób samotnie

wychowujących dzieci, posiadających niższy niż średni poziom wykształcenia.

Po drugie, warto podkreślić, że przyjęty sposób pomiaru, zastosowane narzędzie i korelacyjny model analizy, zachęcają do ostrożnego formułowania wniosków. Z tego też względu, uzyskane wyniki mogą być lepszą podstawą do dalszego stawiania hipotez i projektowania badań, lecz nie do wyciągania ostatecznych wniosków. W kolejnych badaniach warto rozbudować narzędzie pomiaru form mediacji tak, by można było niezależnie badać zakres i uwarunkowania dwu form mediacji aktywnej: restrykcyjnej i instruktywnej. Warto odnieść się także do szczegółowych sposobów nadzorowania zróżnicowanych form aktywności dzieci w kontaktach z mediami, nie tylko oglądania, ale też podejmowania działań interakcyjnych, uwzględniając różne typy treści. W prezentowanym badaniu skupiono się na tradycyjnych formach użytkowania mediów – pytano o sytuacje, w których dziecko ogląda przekaz na ekranie. Wybór był podyktowany dotychczasowymi badaniami, wskazującymi na taki sposób korzystania z mediów przez widzów najmłodszych (np. van Evra, 2004; Gentile i Walsh, 2002), który jednak szybko zmienia się wraz z pojawianiem się nowych mediów (np. stron internetowych dla niemowląt).

Zastanawiając się nad tym, co przeprowadzone badanie wnosi do wiedzy o wychowaniu i praktyki edukacyjnej, warto rozważyć problem częstości podejmowania działań mediacyjnych przez rodziców. Z perspektywy psychologii rozwoju, w tym szczególnie z perspektywy badań nad zdolnością rozumienia treści medialnych u początków wieku przedszkolnego, wynika (van Evra, 2004; Gentile i in., 2012), że najbardziej wartościowe wydają się aktywne formy mediacji. Okazuje się, że wbrew intuicji rodziców, wspólne oglądanie z dzieckiem przedszkolnym nie wpływa na obniżenie u niego poziomu przeżywanego

lęku wynikającego z kontaktu z budzącymi takie reakcje treściami (Paavonen, Roine, Pennonen i Lahikainen, 2009). Samo współuczestnictwo jednak nie wystarczy. Potrzebne jest aktywne wyjaśnianie i regulowanie kontaktów. Aktywne formy mediacji mają tym większe znaczenie, im wcześniej dziecko zaczyna korzystać z mediów ekranowych. Dlaczego zatem rodzice są tylko w niewielkim stopniu zainteresowani podejmowaniem stałych i systematycznych działań mediacyjnych? W celu wyjaśnienia tego zjawiska przydatny może być model zależnej od zasobów mediacji korzystania z mediów Warrena (2003). Według tego autora, poziom zaangażowania inwestowany w różne aktywności rodzicielskie, zależy zarówno od czynników obiektywnych (np. czasu pracujących rodziców), jak i subiektywnych (np. przekonań na temat rozwojowej przydatności różnych aktywności). Działania mediacyjne należy, zgodnie z językiem tej koncepcji, traktować jako rodzaj inwestycji w przyszłość (*human capital investment*). Wśród obowiązków rodzicielskich podejmowanych w celu tworzenia sprzyjającego środowiska rozwoju dzieci, nadzór nad korzystaniem z mediów przyjmuje relatywnie niski lub bardzo niski poziom. Decydując o tym, jak efektywnie godzić obowiązki (np. zawodowe i domowe), rodzice uznają, że kwestia racjonalizacji korzystania z mediów ma drugorzędne znaczenie. Można zatem założyć, że z perspektywy rodziców wartość fizycznego bezpieczeństwa dziecka i przeżywania przez nie pozytywnych emocji przeważa w kontekście przekonań o tym, co składa się na rolę „dobrego rodzica” (Clark, 2011). Wydaje się zatem szczególnie istotne podejmowanie działań edukacyjnych kierowanych do rodziców dzieci najmłodszych, wskazując im, że działania mediacyjne, to właśnie najlepszy rodzaj inwestycji w przyszłość.

Skąd jednak wyraźnie niższe zainteresowanie działaniami mediacyjnymi u rodziców

dzieci we wczesnym dzieciństwie? Różnica w deklarowanej częstości podejmowania działań mediacyjnych, na korzyść rodziców dzieci przedszkolnych, może wynikać z wielu przyczyn. Początek edukacji przedszkolnej przynosi nowe, liczne relacje z rówieśnikami i skutkuje wzrostem zainteresowania mediami jako płaszczyzną dzielonych wspólnie doświadczeń (Valkenburg, 2004). Z perspektywy rodziców, pójście dziecka do przedszkola staje się okazją do konfrontacji doświadczeń rodzicielskich z wiedzą o wychowaniu przekazywaną przez nauczycieli i innych rodziców. Oba te zjawiska mogą leżeć u podłoża stwierdzonego zwiększenia częstości działań mediacyjnych przez rodziców dzieci trzyletnich i starszych. Wynikać też z tego może fakt, że rodzice dzieci młodszych w swoim środowisku nie znajdują wystarczająco wielu przekonujących danych, skłaniających ich do określania i respektowania reguł korzystania z mediów i podejmowania aktywnej roli pośrednika wyjaśniającego dziecku oglądany przekaz na ekranie. Działania podejmowane w innych krajach, takie choćby jak rekomendacje Amerykańskiego Towarzystwa Pediatrycznego (AAP, 2011) mogą być przykładem dobrej praktyki, popularyzacji wiedzy o dobrych standardach wychowania w nowych warunkach, jakie stwarzają współczesne media.

Po drugie, warto zastanowić się nad implikacjami stwierdzonych uwarunkowań podejmowania aktywnych i biernej formy mediacji. Warto podkreślić, że nie poziom formalnego wykształcenia, a przekonania rodziców dotyczące negatywnych skutków korzystania z mediów oraz edukacyjnego potencjału mediów, mają znaczenie dla podejmowanych działań mediacyjnych. Właściwe wydaje się zatem kierowanie do młodszych rodziców najmłodszych dzieci propozycji działań edukacyjnych, wyjaśniających wpływ mediów na rozwój dzieci w różnym wieku. Popularyzacja wiedzy

o skutkach kontaktu z mediami ma szczególne znaczenie także dlatego, że możliwość objęcia działaniami edukacyjnymi dzieci rozpoczyna się wiele lat po tym, gdy elementem codziennych doświadczeń dziecka stają się media (Christakis, 2009). Obecnie, zwraca się uwagę na edukację medialną uczniów (Drzewiecki, 2010; Ogonowska, 2003; Siemieniecki, 2008), choć to, co istotne dla krytycznego korzystania z mediów, kształtuje się przede wszystkim w rodzinie o wiele wcześniej, jeszcze przed rozpoczęciem edukacji w przedszkolu czy w szkole. Gdy dziecko samo w trakcie codziennych zabaw uczy się np. jak różnicować fikcje i realizm prezentacji medialnych, potrzebuje prowadzenia i rodzicielskich wyjaśnień. Wskazywanie na aktywną i podstawową rolę nieformalnych oddziaływań rodzicielskich jest szczególnie istotne. Właściwe wydaje się ukazywanie rodzicom, na czym polega ich rola.

Dobre skutki aktywnych działań mediacyjnych podejmowanych przez rodziców potwierdzono w odniesieniu do różnych sfer rozwoju ich dzieci. Udowodniono, że aktywna mediacja prowadzi do obniżenia poziomu agresji (Nathanson, 1999; Nathanson i Yang, 2003), wzrostu umiejętności językowych (Linebarger i Walker, 2005), czy późniejszych osiągnięć szkolnych (Gentile, Lynch, Linder i Walsh, 2004). Z tego też powodu głównym efektem przeprowadzonego badania powinno być dostrzeżenie roli rodziców i skoncentrowanie większego wysiłku na ich edukacji. Skutecznym narzędziem może być popularyzacja wiedzy o skutkach kontaktów z mediami i o podstawowej roli rodziców w kształtowaniu właściwych sposobów korzystania z mediów, dostarczanie praktycznych wskazówek dotyczących sposobów pomagania dziecku w rozumieniu mediów: treści ich języka czy konwencji prezentacji.

Warto zaznaczyć, że dla podejmowania przez rodziców działań mediacyjnych nie

miało, w prezentowanym badaniu, znaczenia, jak wiele ekranów znajduje dziecko w swoim otoczeniu. Istotnym była praktyka korzystania z nich. Włączony ekran, towarzyszący codziennym aktywnościom rodziny, nie sprzyjał choćby wspólnemu oglądaniu. Jak piszą Robert Abelman (2001) czy Marina Krmar (2001), rodzice często decydują o tym, co jest właściwe dla ich dzieci na podstawie własnych doświadczeń z dzieciństwa. Wybierając na co dzień najbardziej właściwe zachowania, rodzice często kierują się heurystyką, „dla moich dzieci dobre będzie to, co było dobre dla mnie”. W odniesieniu do mediów jest to strategia zawodna. W ciągu jednej dekady media zmieniają się diametralnie. Medialne środowisko tworzone dla dzieci współczesnych jest zupełnie inne niż to, w jakim dorastali ich rodzice. Wystarczy wspomnieć nieobecne jeszcze 20 lat temu, nadające całą dobę kanały tematyczne dla przedszkolaków, czy coraz bardziej popularne kanały internetowe dla niemowląt (np. *Baby First TV*). Zmiana środowiska stwarza nowe wyzwania dla rodziców, którzy podejmując decyzje, muszą wykraczać poza proste heurystyki i potoczne przekonania. Zrozumienie roli w kształtowaniu stosunku dziecka do mediów i właściwych nawyków ich użytkowania ma kluczowe znaczenie. Wysiłek edukacyjny wydaje się szczególnie istotny w odniesieniu do rodziców młodszych dzieci. To oni tworzą środowisko medialne dziecka i mają bezpośredni wpływ na jego kształtowanie. Nauczanie dorosłych, tak by byli bardziej świadomi swojej podstawowej roli osoby wprowadzającej i przygotowującej dzieci do korzystania ze współczesnych środków komunikacji, wydaje się na nowo istotnym celem edukacji medialnej. Formalne działania edukacyjne podejmowane w okresie, gdy dziecko gotowe jest podjąć refleksję nad własnymi działaniami, opierają się zawsze na nabytych już wcześniej w rodzinie nawykach i przekonaniach.

Literatura

- Abelman, R. (2001). Profiling parents who do and don't use the TV advisory rating. W: B. Greenberg, L.A. Rampoldi-Hnilo, D. Mastro (red.), *The alphabet soup of television program rating* (s. 217–239). Cresskill: Hampton Press.
- American Academy of Pediatrics. (2011). Policy statement: media use by children younger than 2 year. *Pediatrics*, 128(5), 1040–1045.
- Atkin, C., Greenberg, B. i Baldwin, T. (1991). The home ecology of children's television viewing: parental mediation and the new video environment. *Journal of Communication*, 41(3), 40–52.
- Austin, E. W., Roberts, D. F. i Nass, C. I. (1990). Influences of family communication on children's television-interpretation processes. *Communication Research*, 17(4), 545–564.
- Austin, E. W., Bolls, P., Fujioka, Y. i Engelbertson, J. (1999). How and why parents take on the tube. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 43(2), 175–192.
- Barkin, S., Ip, E., Richardson, I., Klinepeter, S., Finch, S. i Krcmar, M. (2006). Parental media mediation styles for children aged 2 to 11 years. *Archives of Pediatric Adolescent Medicine*, 160(4), 395–401.
- Barr, R., Danzinger, C., Hilliard, M. E., Andolina C. i Ruskis, J. (2010). Amount, content and context of infant media exposure: a parental questionnaire and dairy analysis. *International Journal of Early Years Education*, 18(2), 107–122.
- Brown, J. D., Childer, K. W., Bauman, K. E. i Koch, G. (1990). The influence of new media and family structure on young adolescent television and radio use. *Communication Research*, 17(1), 65–82.
- Carlson, J., Grossbart, S. i Tripp, C. (1990). An investigation of mothers' communication orientations and patterns. *Advances in Consumer Research*, 17(1), 804–812.
- Christakis, D. A. (2009). The effects of infant media usage: what do we know and what should we learn? *Acta Paediatrica*, 98(1), 8–16.
- Clark, L. S. (2011). Parental mediation theory for the digital age. *Communication Theory*, 21(4), 323–343.
- Cupitt, M., Jenkins, D., Ungerer, J., Waters, B. i Bennett, B. (1998). *Infant and television*. Sydney: Australian Broadcasting Authority.
- Dorr, A., Kovaric, P. i Doubleday, C. (1990). Age and content influences on children's perceptions of the realism of television families. *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 34(4), 377–397.
- Drzewiecki, P. (2010). *Media aktywni. Dlaczego i jak uczyć edukacji medialnej?* Otwock–Warszawa. Pobrano z: <http://presscafe.eu/images/MediaAktywni.pdf>
- Eastin, M. S., Greenberg, B. S. i Holfshire, L. (2006). Parenting the internet. *Journal of Communication*, 56(3), 486–504.
- Evra, J. van (2004). *Television and child development* (wyd. 3). Mahwah–London: LEA Associates Publishers.
- Gentile, D. A. i Walsh, D. A. (2002). A normative study of family media habits. *Applied Developmental Psychology*, 23(2), 157–178.
- Gentile, D. A., Lynch, P. J., Linder, J. R. i Walsh, D. A. (2004). The effects of violent video game habits on adolescent hostility, aggressive behaviors, and school performance. *Journal of Adolescence*, 27(1), 5–22.
- Gentile, D. A., Nathanson, A. I., Rasmussen, E. E., Reimer, R. A. i Walsh D. A. (2012). Do you see what I see? Parental and child reports of parental monitoring of media. *Family Relations*, 61(3), 470–487.
- Hust, S. J. T., Wong, W. J. i Chen i Y-Ch. Y. (2011). FCP and mediation style: factors associated with parents' intentions to let their children watch violent, sexual and family-oriented television content. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 55(3), 380–399.
- Kerr, M. i Stattin, H. (2000). What parents know, how they know it, and several forms of adolescent adjustment: Further support for a reinterpretation of monitoring. *Developmental Psychology*, 36(3), 366–380.
- Krcmar, M. (2001). The effect of television policy on children and families. W: J. Bryant i J. A. Bryant (red.), *Television and the American family* (wyd. 2, s. 345–338). Mahwah: Erlbaum.
- Linebarger, D. L. i Walker D. (2005). Infants and toddlers television viewing and language outcomes. *American Behavioral Scientist*, 48(5), 624–645.
- Ling, R. (2008). *New tech, new ties: how mobile communication is reshaping social cohesion*. Cambridge: MIT Press.
- Livingstone, S. (2007). Strategies of parental regulation in the media-rich home. *Computer in Human Behavior*, 23(3), 920–941.
- Nathanson, A. I. (1999). Identifying and explaining the relationship between parental mediation and children's aggression. *Communication Research*, 26(2), 124–143.

- Nathanson, A. I. (2001). Parent and child perspectives on the presence and meaning of parental television mediation. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 45(2), 201–220.
- Nathanson, A. I. (2004). Factual and evaluative approaches to modifying children's responses to violent television. *Journal of Communication*, 54(2), 321–336.
- Nathanson, A. I. i Yang, M. (2003). The effect of mediation content and form on children's responses to violent television. *Human Communication Research*, 29(1), 111–134.
- Niken, P. i Jansz, J. (2006). Parental mediation of children's video game playing: A comparison of the reports by parents and children. *Learning, Media and Technology*, 31(2), 181–202.
- Ogonowska, A., (2003). *Edukacja medialna. Klucz do rozumienia społecznej rzeczywistości*. Kraków: Towarzystwo Naukowe „Societas Vistulana”.
- Padilla-Walker, L. M. (2006). “Peers I can monitor, it's media that really worries me!” Parental cognition as predictors of proactive parental strategy choice. *Journal of Adolescent Research*, 21(1), 56–82.
- Padilla-Walker, L. M. i Coyne, S. M. (2011). “Turn that thing off!” parent and adolescent predictors of proactive media monitoring. *Journal of Adolescence*, 34(4), 705–715.
- Padilla-Walker, L. M., Coyne S. M., Fraser, A. M., Dyer W. J. i Yorgason J. B. (2012). Parents and adolescents growing up in the digital age: latent growth curve analysis of proactive media monitoring. *Journal of Adolescence*, 35(5), 1153–1165.
- Paavonen, E. J., Roine, M., Pennonen, M. i Lahikainen, A. R. (2009). Do parental co-viewing and discussions mitigate TV-induced fears in young children? *Child: Care, Health And Development*, 35(6), 773–780.
- Rice, M. L., Huston, A. C., Truglio, R. i Wright, J. C. (1990). Words from “Sesame Street”: learning vocabulary while viewing. *Developmental Psychology*, 26(3), 421–428.
- Rideout, V., Vandewater, E. i Wartella, E. (2003). *Zero to six electronic media in the lives of infants, toddlers and preschoolers*. Menlo Park, CA: Kaiser Family Foundation.
- Roberts, D. F., Foehr, U. G., Rideout, V. J. i Brodie, M. (1999). *Children & media @ the new millennium*. Menlo Park, CA: Kaiser Family Foundation.
- Siemieniecki, B. (2008). Media w pedagogice. W: Siemieniecki, B. (red.), *Pedagogika medialna. Podręcznik akademicki* (t. 1, s. 125–192). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Valkenburg, P. M., Krcmar, M., Peeters, A. L. i Marseille, N. M. (1999). Developing a scale to assess three styles of television mediation: “Instructive mediation”, “restrictive mediation” and “social coviewing”. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 43(1), 52–66.
- Valkenburg, P.M. (2004). *Children's responses to the Skreen. A Media psychology approach*. Mahwah-London: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Warren, R. (2003). Parental mediation of preschool children's television viewing. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 47(3), 394–417.
- Winn, M. (1985). *The plug-in drug*. New York, NY: Penguin.
- Zimmerman, F. J., Christakis, D. A. i Meltzoff, A. N. (2007). Television and DVD/video viewing in children younger than 2 years. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 161(5), 473–482.